

RĪGAS NACIONĀLĀ ZOOLOĢISKĀ DĀRZA
ZINĀTNES UN IZGLĪTĪBAS NODAĻAS

SUGU VĒSTNEŠU VADLĪNIJAS

2025

SATURS

1. Sugu vēstneši pasaules zoodārzos.....	3
1.1. Sugu vēstnešu izmantošana zoodārzā izglītības darbā	4
2. Rīga ZOO sugu vēstneši	6
2.1. Sugu vēstnešu izvēle	6
2.2. Sugu vēstnešu kategorijas.....	7
3. Sugu vēstnešu izmantošana Rīga ZOO	8
3.1. Rīga ZOO pakalpojumos Vides izglītības centrā “Zinarium”	8
3.2. Rīga ZOO publiskajās aktivitātēs teritorijā.....	8
3.3. Rīga ZOO publiskajās aktivitātēs ārpus teritorijas.....	9
4. Nosacījumi kontaktam ar sugu vēstnešiem	10
4.1. Kontakts ar zīdītājiem	11
4.2. Kontakts ar rāpuļiem.....	12
4.3. Kontakts ar abiniekiem	13
4.4. Kontakts ar bezmugurkaulniekiem	14
4.5. Kontakts ar putniem.....	15
5. Sugu vēstnešu transportēšana.....	16
6. Vadlīnijas negadījumu situācijās.....	17
6.1. Ievainots cilvēks.....	17
6.2. Ievainots dzīvnieks	17
6.3. Izbēdzis dzīvnieks	18
Literatūras un resursu saraksts	19

Pielikums

1. Sugu vēstneši pasaules zoodārzos

Labas prakses zooloģiskajiem dārziem ir jāveic bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas funkcija un sabiedrības izglītošana par vidi (EAZA, Spooner et al. 2023). Vides izglītībā ir svarīgi veicināt cilvēku uzvedības maiņu, lai pēc iespējas mazinātu antropogēno ietekmi uz vidi. Viens no veidiem kā to veicināt ir izmantojot zoodārza dzīvniekus.

Zooloģiskie dārzi visā pasaulē piesaista vairāk nekā 700 miljonus apmeklētāju gadā, tāpēc pārdomāti un jēgpilni vides izglītības paņēmieni var ne tikai uzlabot apmeklējuma pieredzi, bet arī veicināt videi draudzīgāku paradumu izveidi (Learmonth 2020). Tiem ir būtiska loma nodrošināt sabiedrībai pieejamu pieredzi ar dzīvniekiem un iepazīt bioloģisko daudzveidību. Šī pieredze var uzlabot apmeklētāja izpratni par dzīvniekiem un to vērtību pasaulē. Tam ir potenciāls tālākai izglītībai, iedvesmošanai un rīku nodošanai, lai ikdienā pārietu uz videi pozitīviem paradumiem un lēmumiem (IUCN 2023).

Dzīvnieku izmantošana izglītības darbā zooloģiskajos dārzos ir plaši izmantota metode, tomēr ir jāuzsver, ka zooloģiskajiem dārziem ir rūpīgi jāapzina **izmantošanas konceptuālie mērķi** un dzīvnieku **labturību ietekmējošie faktori**. Zooloģisko dārzu un akvāriju asociācijas (turpmāk - AZA) izstrādātās sugas vēstnešu izmantošanas vadlīnijas nosaka, ka izglītošanas un dabas aizsardzības vēstījumiem ir jābūt primāriem dzīvnieku izvēles un demonstrēšanas pamatā, kā arī visām dalībinstītūcijām, kas izmanto sugas vēstnešus izglītības darbā, ir jābūt **ilgtermiņa sugas pārvaldības plānam**, sugas vēstneša **izvērtēšanas protokolam** un detalizētiem **izglītības mērķiem**.

Sugu vēstneši un to izmantošanas veidi

Sugu vēstneši (ang. *ambassador animals*) ir dzīvnieki, kuri tiek izmantoti kontaktam ar cilvēku un/vai trenēšanai, lai veiktu sugas aizsardzības izglītošanas funkciju (definīcija pēc *Association of Zoos & Aquariums*, turpmāk – AZA).

Kontakts jeb cilvēka saskarsme ar dzīvnieku var būt būtiska daļa no izglītošanas un cilvēka pozitīvas pieredzes. Pēc kontakta apjoma dzīvniekus zoodārzos un izglītības iestādēs var iedalīt četrās **kontakta kategorijās**:

- I. **Ārpus kontakta** – dzīvnieks nav apskatāms un atrodas aizkadros.
- II. **Minimāls kontakts** – dzīvnieks ir apskatāms, bet starp cilvēku un dzīvnieku ir barjera (1. attēls).
- III. **Vidējs kontakts** – dzīvnieks ir apskatāms, starp cilvēku un dzīvnieku nav barjeru, cilvēks tam drīkst pieskarties.
- IV. **Maksimāls kontakts** – cilvēkam ir ļoti tuvs kontakts ar dzīvnieku, piemēram, tas tur dzīvnieku savās rokās.

1. attēls. Virdžīnijas zoodārza (*Virginia Zoo*) sugas vēstnesis divpirkstu slinķis izglītības programmā ar minimālu kontaktu (Foto: [Virginia Zoo](https://www.virginiazoo.com)).

Harizmātiski sugu vēstneši

Dažādi dzīvnieki spēj izsaukt atšķirīgas emocionālās reakcijas. Ir sugas, kuras sabiedrībā dažādu iemeslu dēļ iemanto popularitāti. Uzskata, ka īpaši izceļot populāru dzīvnieku sugu ir iespējams panākt lielāku iesaisti tās apdzīvotā biotopa nosargāšanā un tādējādi ieguvēji būs arī citi apdzīvotā biotopa organismi (Ballantyne et al. 2007). Lai piesaistītu lielāku auditoriju zoodārzi bieži par sugas vēstnešiem izvēlas **karogsugas** (*flagship species*), no kuriem lielākā daļa ir zīdītāji un putni (Clifford-Clarke et al. 2022). Dažās iestādēs apmeklētājiem ir iespēja iegādāties “ekskluzīvu” sugas vēstneša kontaktu par atsevišķu samaksu, padarot sugas vēstnešus par papildus ieņēmumu avotu zooloģiskajiem dārziem.

Tomēr pētījumi par sugas vēstnešu izmantojuma nozīmi vides apziņas veicināšanā izceļ, ka apmeklētāju attieksme vides aizsardzības kontekstā un mijiedarbībā ar sugas vēstnešiem **var nemainīties**, īpaši gadījumos, kad par sugas vēstnesi ir izmantota harizmātiska suga, kas var ietekmēt demonstrējuma uztveri un var novērst no sākotnējiem mācību mērķiem (Clifford-Clarke et al. 2022). Līdz ar to, **nepārdomāta dzīvnieka izvēle** un demonstrēšana ar **virspusēju informācijas izklāstu** var radīt **pretēju priekšstatu** un sekmēt bioloģisko daudzveidību apdraudošu attieksmju izveidi; tai skaitā vēlmi demonstrējamo dzīvnieku iegūt sev un turēt mājās.

1.1. Sugu vēstnešu izmantošana zoodārzā izglītības darbā

Lai izmantotu sugas vēstnesi mācību procesā, jāievēro AZA vadlīnijas, jāapzina sugas īpatnības un tās jāņem vērā atbilstoši vēlamajiem sasniedzamajiem rezultātiem, tādējādi

pilnveidojot apmeklētāju mācīšanās pieredzi un veicinātu videi draudzīgāku paradumu izveidi. Pretstatā pasīvajiem informācijas pasniegšanas veidiem, sugas vēstneša demonstrējums ar klātesošu un apmācītu zoodārza speciālistu ir saruna jeb mācību dialogs ar apmeklētāju. Dzīva un kustīga dzīvnieka iepazīšana tuvplānā ir sensors un kognitīvi tiešs process, kas veido emocionālu pieredzi, stimulē izziņas prasmes un veido attieksmes.

Cilvēki zooloģiskajā dārzā saskaras ar jauniem un iepriekš nepieredzētiem stimuliem katru apmeklējuma reizi. Zinoša atbalsta figūra mācīšanās procesā palīdz konstruēt zināšanas, veidojot vidi, kurā sociālais atbalsts ir iedrošinošs. Zoodārza izglītotāji ir būtisks atbalsts zināšanu veidošanā, nodrošinot efektīvus paskaidrojumus un to sasaistes ar dzīvajiem organismiem un procesiem, palīdzot asimilēt uzzināto.

Tas, kāda veida attiecības, zināšanu un intereses līmenis bērnībā ir cilvēkam pret dabu, ir priekšnoteikums attieksmei pret to, cilvēkam pieaugot. "Biofilijas hipotēze" (Kellert & Wilson 1993) akcentē dabīgu interesi par dabu balstoties uz bērnībā pieredzēto. Vides izglītības programmas zoodārzos ar sugas vēstnešu izmantojumu ir veids, kā bērnus tuvināt dabai (Jerger et al. 2022).

Sugas vēstnešu nozīme vides apziņas veicināšanā

Kaut arī sugu vēstnešu nozīme izglītības darbā, īpaši saistībā ar paša dzīvnieka labturību ir salīdzinoši maz pētīta, lielākā daļa veikto izglītības pētījumu apstiprina, ka dzīvnieku un apmeklētāju mijiedarbības zoodārzos var veicināt zinātkāri un izpēti (taktila darbība, dzīvnieka novērojums). Tomēr ļoti būtiski ir radīt padziļinātāku informatīvo priekšstatu mijiedarbības laikā un izveidot saikni, kas apmeklētāja uztvertajai informācijai piešķirtu vērtību.

Pētījumi norāda, ka sugas vēstnešu izmantošana apmeklētāju pieredzes veidošanā (tiešā vai netiešā mijiedarbībā) **palielina empātiju pret dzīvniekiem** un veicina izpratni par sugām un ar tām saistītām ekosistēmām, kā arī veido **pozitīvāku attieksmi pret bioloģiskās daudzveidības sargāšanu** un ar to saistītiem pasākumiem. (Clifford-Clarke et al 2022). Tomēr ir arī veikti pētījumi, kas izceļ sugas vēstnešu ētikas un labturības aspektu iespējamu neievērošanu saskarē ar apmeklētājiem zoodārza darbinieku nolaidības un dzīvniekam radītās pārslodzes dēļ.

Līdz ar to zooloģisko dārzu uzdevums ir definēt atbilstošus **izglītojošus mērķus**, ievērojot **dzīvnieku labturību**. Ja neizdodas sasniegt abus kritērijus, saskaņā ar Pasaules Zooloģisko dārzu un akvāriju asociācijas (*World Association of Zoos and Aquariums*, turpmāk - WAZA) vadlīnijām par dzīvnieku izmantošanu vides izglītības programmās, zoodārzos būtu būtiski jāpārskata piedāvājums vai tas jāpārtrauc (Mellor et al. 2015).

2. Rīga ZOO sugu vēstneši

Katrai iestādei var būt savi noteikumi un mērķis sugu vēstnešu izmantošanai. Šī dokumenta vadlīnijas ir izveidotas, lai definētu, kas ir **Rīga ZOO sugas vēstnesis**, kā, kad un kāpēc tie tiek izmantoti.

Rīga ZOO sugas vēstnesis ir dzīvnieks, kas ir īpaši sagatavots izglītības darbam un, kura **primārā funkcija ir izglītošana** (2. attēls). Sugu vēstneši mīt Vides izglītības centrā “Zinarium” un atrodas Zinātnes un izglītības nodaļas (turpmāk – ZIN) atbildībā. Šie dzīvnieki tiek izvēlēti sugas vēstneša lomai pēc noteiktiem kritērijiem (skatīt 2.1. apakšnodaļu) un tiek iekļauti kādā no Rīga ZOO izglītības programmām ar pamatotu iemeslu (skatīt 2.2. apakšnodaļu). Izglītojamajiem iespējama kontakta apjoms ar Rīga ZOO sugu vēstnešiem var būt **minimāls līdz vidējs** (skatīt 1. nodaļu). Kontakta apjoms tiek izvēlēts atkarībā no sugas un dzīvnieka sagatavotības pakāpes.

2. attēls. Rīga ZOO sugas vēstnesis karaliskais pitons mācību nodarbībā pamatskolai (Foto: Rīga ZOO).

2.1. Sugu vēstnešu izvēle

ZIN kolekcijā ir dažādu sugu dzīvnieki, kuri tiek trenēti un izmantoti Rīga ZOO pakalpojumos. Katram dzīvniekam, kas ir izvēlēts par sugas vēstnesi, ir jābūt izglītojošam pamatojumam, kā arī **izstrādātam plānam** gadījumam, kad dzīvnieks vairs netiktu pastāvīgi izmantots Rīga ZOO pakalpojumos.

Pirms dzīvnieka izvēles sugu vēstneša lomai ir jāveic tā piemērotības izvērtējums (skatīt 1. pielikumu), kas ir veidots pēc AZA "Sugu vēstnešu zinātniskās konsultatīvās grupas izgatavotajiem vēstnešu novērtēšanas" kritērijiem. Par sugu vēstneša lomas piešķiršanu dzīvniekam atbild ZIN.

2.2. Sugu vēstnešu kategorijas

Rīga ZOO sugu vēstnešiem ir jābūt **būtiskai izglītojošai funkcijai**. Pēc izglītojošā pamatojuma Rīga ZOO sugu vēstneši ir iedalāmi četrās kategorijās (3. attēls):

- 1. Latvijā sastopamas sugas** – sugas, kuras ir sastopamas Latvijas dabiskajā faunā. Tiek uzsvērti īpašie sugu pielāgojumi Latvijas ģeogrāfiskajiem apstākļiem.
- 2. Apdraudētas un aizsargājamas sugas** – sugas, kuru populācijas ir pasaulē apdraudētas pēc Starptautiskās dabas un dabas resursu aizsardzības savienības (IUCN) kritērijiem, ir iekļautas Sarkanajā sarakstā (*IUCN Red List*), ir iekļautas konvencijā par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (CITES), Eiropas Savienības Direktīvu sarakstos vai sugas ir aizsargājamas Latvijā pēc Ministru Kabineta noteikumiem. Tiek vērsta uzmanība uz šo sugu apdraudētības iemesliem un faktoriem.
- 3. Invazīvas sugas** – sugas, kas ir klasificētas kā invazīvas pasaulē vai Latvijā. Tiek vērsta uzmanība uz to kā un kāpēc šīs sugas kļūst invazīvas un to nodarītajiem postiem uz dabu vai cilvēku.
- 4. Unikālie pielāgojumi** – sugas, kurām ir unikāli, interesanti pielāgojumi to noteiktajai videi un ekoloģiskajiem faktoriem. Tiek uzsvērta vides un dzīvnieku bioloģiskā daudzveidība un evolūcija.

3. attēls. Dzīvnieku piemēri Rīga ZOO sugu vēstnešu kategorijām. **1** – Latvijā sastopama suga, ziemeļu baltkrūtainais ezis *Erinaceus roumanicus*. **2** – Apdraudēta un aizsargājama suga, karaliskais pitons *Python regius*. **3** – Invazīva suga, tīģeru ahātgliemezis *Achatina achatina*. **4** – Unikālie pielāgojumi, rakstainā dzelkņaste *Uromastix ornata*.

3. Sugu vēstnešu izmantošana Rīga ZOO

Nodaļā aprakstīti nosacījumi sugu vēstnešu izmantošanai Rīga ZOO pakalpojumos un aktivitātēs. Ar sugu vēstnešiem kontaktējas un strādā tikai **ZIN darbinieki**, kas ir tam apmācīti. Ja kāda pakalpojuma norisei ar vēstnešiem strādā citi Rīga ZOO darbinieki, tie tiek pirms tam īpaši sagatavoti, tai skaitā informācijas pasniegšanai, kas jānodod apmeklētājam. Sugu vēstneša iesaistei Rīga ZOO pakalpojumos un aktivitātēs ir jābūt **izglītojošai** un dzīvniekam **drošai**.

Saistošie skaidrojumi:

- **Rīga ZOO pakalpojumi** – mācību un tematiskās ekskursijas, mācību nodarbības izglītības iestādēm vai privātpersonām.
- **Pakalpojuma vadītājs** – ZIN darbinieks, kas ir noteikts kā atbildīgais par Rīga ZOO pakalpojuma izpildi, piemēram, mācību nodarbību vadītājs, ekskursiju gids.
- **Rīga ZOO publiskās aktivitātes** – tematiskie maršruti, izglītojoši pasākumi, aktivitātes, darbnīcas un dzīvnieku filmēšana.

3.1. Rīga ZOO pakalpojumos Vides izglītības centrā “Zinarium”

1. Pakalpojuma saturs ir iepriekš izveidots vai saskaņots ar ZIN.
2. Pakalpojumam ir jābūt iepriekš pieteiktam pēc Rīga ZOO noteiktās kārtības.
3. Gatavojoties norisei, pakalpojuma vadītājs ievēro:
 - a) dzīvnieka atbilstību izglītojošajiem mērķiem (skatīt 2.2. apakšnodaļu);
 - b) dzīvnieka kontakta specifiskos noteikumus (skatīt 3. nodaļu);
 - c) dzīvnieka transportēšanas noteikumus (skatīt 5. nodaļu).
4. Norises laikā pakalpojuma vadītājs ir atbildīgs par dzīvnieka labturības un specifisko kontakta noteikumu ievērošanu (skatīt 4. nodaļu).

3.2. Rīga ZOO publiskajās aktivitātēs teritorijā

1. Aktivitātes saturs, kurā ir iekļauts sugas vēstnesis, ir sagatavots vai saskaņots ar ZIN. Saturā tiek ievērots:
 - a) dzīvnieka atbilstība izglītojošajiem mērķiem (skatīt 2.2. apakšnodaļu);
 - b) dzīvnieka kontakta specifiskie noteikumi (skatīt 3. nodaļu);
 - c) dzīvnieka transportēšanas noteikumi (skatīt 4. nodaļu).
2. Aktivitātes laikā par sugas vēstnesi atbild ZIN darbinieks.
3. Par sugas vēstnesi atbildīgajam ir tiesības pārtraukt dzīvnieka dalību aktivitātē ja tiek apdraudēta dalībnieku vai dzīvnieka drošība, dzīvniekam novērojamas veselības problēmas vai ir citi apsvērumi, kas rada riskus kādai no iesaistītajām pusēm.

3.3. Rīga ZOO publiskajās aktivitātēs ārpus teritorijas

1. Rīga ZOO teritorijas atstāšana ar sugas vēstnesi/-šiem ir iepriekš rakstiski jāaskaņo ar ZIN vadītāju, dzīvnieku kolekcijas vadītāju un galveno veterinārārstu. Izbraukuma mērķis nedrīkst būt pretrunā ar zoodārza noteikto misiju, mērķiem un sugu vēstnešu vadlīnijām.
2. Atbildību par sugas vēstnesi/-šiem izbraukuma laikā pilnā apmērā uzņemas iepriekš noteikta persona no ZIN.
3. Ja izbraukums ir kā pieteikts pakalpojums, pakalpojuma saņēmējs iepriekš minētajiem punktiem papildus piekrīt:
 - a) Saskaņot sugas vēstneša reprezentēšanas saturu ar ZIN. Dzīvnieka reprezentācijai ir jābūt cieņpilnai, tā nedrīkst būt dezinformatīva par normālu sugas uzvedību, veicināt nepareizu sabiedrības rīcību pret savvaļas dzīvniekiem u.tml.
 - b) Pakalpojuma laikā dzīvnieka veselībai netiks nodarīts nekāds kaitējums un netiks pārkāpti dzīvnieka labturības standarti.
 - c) Par sugas vēstnesi atbildīgajam ir tiesības pakalpojuma laikā vienprātīgi noteikt dzīvnieka izmantošanas ilgumu un nolūkus.

4. Nosacījumi kontaktam ar sugu vēstnešiem

Lai izmantotu sugas vēstnešus jebkādā Rīga ZOO pakalpojumā vai aktivitātē, pakalpojuma vadītājam ir jāievēro šajās vadlīnijās norādītie nosacījumi. Vispārējie noteikumi, kas attiecas uz katru sugas vēstnesi ir sekojoši:

1. Pirms izmantošanas pakalpojumā vadītājam ir jāveic dzīvnieka **veselības un labsajūtas novērtējums***.
2. Jāievēro dzīvnieka **izmantošanas ierobežojumi**, ja tam tādi ir.
3. No mītnes dzīvniekus transportē tikai pakalpojuma vadītājs.
3. No pakalpojuma saņēmējiem lūgt **cieņu pret dzīvnieku** – nekādu spieģšanu, straujas kustības u. tml.
4. Pirms kontakta ar dzīvnieku iesaistītajam cilvēkam ir jājautā **piekrišana**.
5. Tieša kontakta laikā dzīvnieks ir vērst ar tā galvu virzienā **prom no cilvēka**.
5. Pakalpojuma vadītājam ir **vienmēr jābūt klāt** kontakta laikā.

Roku mazgāšana ir obligāta pirms un pēc kontakta ar dzīvniekiem. Rokas jāmazgā ar ziepēm nevis dezinfekcijas līdzekli, jo tas var būt kairinošs dzīvniekiem, kā arī izdalīt tiem nepatīkamu smaku. Roku mazgāšana novērš slimību pārnesi, kā arī iekošanas iespējamību. Daudzām sugām ir ļoti laba attīstīta oža un tie var saost smaržas uz rokām, kas var tos maldināt par barības vai cita dzīvnieka klātbūtni. Mazgāšana pasargā arī dzīvniekus no cilvēka pārnēsātiem patogēniem.

Tālākās apakšnodaļās ir aprakstīti specifiski noteikumi un vadlīnijas dažādām dzīvnieku grupām. Katram dzīvniekam ir jāievēro **piešķirtās kontakta kategorijas**. Atsevišķām dzīvnieku grupām ir ieteicams lietot trenēšanas metodes. **Trenēšana** var palīdzēt dzīvniekam mazināt stresu demonstrācijas un kontakta laikā, taču jāņem vērā, ka trenētajām uzvedībām ir jābūt saskaņā ar dzīvnieka dabiskajām uzvedībām.

** Veselības un labturības novērtējums – dzīvnieka izskats un uzvedība atbilst vesela dzīvnieka normām.*

4.1. Kontakts ar zīdītājiem

Kopsavilkums:

- Dzīvnieku turēt droši ar **abām** rokām vai pavadā.
- Sekot līdz dzīvnieka ķermeņa valodai.
- Demonstrēt **trenētas uzvedības**.

**KONTAKTA
KATEGORIJA**
Minimāls līdz vidējs

Zīdītāji ir dzīvnieki ar kuriem cilvēki visbiežāk ir pazīstami, piem. kaķi, suņi, truši. Tie biežāk tiek uzskatīti par harizmātiskiem, tādēļ ir viegli izveidot pozitīvu kontaktu starp dzīvnieku un auditoriju.

Konkrētu zīdītāju sugu specifiskās kontakta vadlīnijas aprakstītas **2. pielikumā**. Īpaši būtiski izglītības procesā izcelt sugai raksturīgas uzvedības, kas vislabāk izdarāms ar regulāru dzīvnieku trenēšanu. Tas gan samazina dzīvnieka stresu pakalpojuma laikā, gan nodrošina pozitīvu kontakta rezultātu, kas veicina mācīšanos. Tikai noteiktiem zīdītājiem Rīga ZOO pakalpojumos **drīkst pieskarties**.

Piemēri trenētu uzvedību demonstrēšanai:

- Pārvietošanās no punkta A uz punktu B vai sekošana mērķim;
 - Palikšana uz vietas;
 - Pieskaršanās mērķim;
 - Atsaukšanās uz vārdu vai komandu;
- u.c.

4. attēls. Trušu trenēšana pieskarties mērķim (pa kreisi) un trušu turēšana rokās (Foto: Rīga ZOO).

4.2. Kontakts ar rāpuļiem

Kopsavilkums:

- Čūskas neizmanto **24h pēc ēšanas** un kad tās **maina ādu**.
- Sekot līdz vides un dzīvnieka temperatūrām.

KONTAKTA KATEGORIJA

Minimāls līdz vidējs

Rāpuļi ir ļoti nozīmīgi izglītībā. Ar tiem cilvēki sastopas retāk un bieži ir lielākā neziņā. Tas arī nozīmē, ka cilvēkiem no rāpuļiem bieži ir bail. Drošs kontakts ar rāpuli var palīdzēt tikt bailēm pāri un iegūt vērtīgu izglītojošu momentu.

Rāpuļi ir ektotermi dzīvnieki un tiem ir nepieciešams siltums. Līdz ar to, rāpuļa izmantošanas laiks kontaktam ir ierobežots. Parasti **30 minūtes** būs maksimālais laiks, kas tam būtu ieteicams. Tomēr ir jāņem vērā apkārtējā telpas vai vides temperatūra un, piemēram, ziemā vēsās telpās dzīvnieka kontakta laiks varētu būt mazāks.

Konkrētu rāpuļu sugu specifiskās kontakta vadlīnijas aprakstītas **3. pielikumā**.

Rāpuļu kontakta vadlīnijas:

- Pielietot lēnas, mierīgas kustības, lai rāpulis neuzskatītu cilvēku par bīstamu.
- Vienmēr jāatbalsta viss rāpuļa ķermenis uz vienas vai abām rokām.
- Glāsti jāveic zvīņu virzienā – no galvas uz asti, lai netraumētu zvīņas.
- Izvairīties no galvas satveršanas! Tas rāpulim liecina par briesmām un veicinās bailes no cilvēka. Nelikt to uz muguras.
- Vienmēr saglabāt mieru, pārlicinātību. Pašpārlicinātība samazina straujas kustības, izvairīgus mājienus un neadekvātus dzīvnieku labbūtības novērtējumus.
- Ja ir jūtams, ka rāpulis ir stresā (tam ir straujas, nekontrolējamās kustības), kontakts ir jābeidz.

5. attēls. Dažādu rāpuļu kontakta piemēri (pa kreisi - leopardgekons, pa labi - Vidusāzijas bruņurupucis) (Foto: Rīga ZOO).

4.3. Kontakts ar abiniekiem

Kopsavilkums:

- Izmantot kontaktam tikai **nepieciešamības** gadījumos!
- Kontaktam izmantot **lateksa cimdus**.

KONTAKTA KATEGORIJA

Minimāls

Vardes, krupji un salamandras ir fascinējoši dzīvnieki, taču tie nav piemērotākie tiešam kontaktam. Abiniekiem ir **jūtīga āda**, kas spēj uzņemt skābekli un ūdeni no to mitrās vides. Šīs īpašās ādas dēļ tie spēj uzņemt arī jebkādas citas ķīmisko vielu atliekas, kas var būt uz cilvēku ādas – ziepes, smaržas, losjonus u. tml. Abinieku ādai arī vienmēr jā saglabā **mitrums**, lai tā būtu veselīga, jo sausums var izraisīt dehidrēšanos un elpošanas traucējumus.

Pat izņēmuma gadījumos, kad abinieks spēj pielāgoties kontaktam, tas nenozīmē, ka kontakts viņam ir ilgstoši pozitīvs. Šie dzīvnieki ir ļoti pakļauti stresam un var strauji lekt vai kustēties.

Rīga ZOO pakalpojumu programmās abiniekus cilvēkiem **rokās vai pieskarties nedod**.

Abinieku kontakta vadlīnijas:

- Rokām ir jābūt pilnīgi **tīrām** un **mitrām**. Mitras rokas samazinās iespēju ievainot abinieka ādu, taču to būs grūtāk noturēt. Vislabāk un drošāk ir lietot **nitrila vai lateksa cimdus** (bez pūdera).
- Vardes un krupjus jātur uzmanīgi, jo tie var pēkšņi lekt. Augsts kritums var nopietni ievainot abinieku.
- Abinieku var turēt plaukstā vai stingri (nesaspiežot) dzīvnieku, ar pirkstiem to noturot plaukstā (4. attēls).
- Kontakta laikam vēlams būt nelielam, atkarībā no dzīvnieka temperamenta.

6. attēls. Kontakts ar kokvardēm, izmantojot lateksa cimdus (Foto: Rīga ZOO).

4.4. Kontakts ar bezmugurkaulniekiem

Kopsavilkums:

- Kontaktam izmantot **tikai nepieciešamības** gadījumos!
- Pēc iespējas ļaut **pašam uzrāpot** uz rokas vai objekta.

KONTAKTA KATEGORIJA

Minimāls līdz vidējs

Daudzi bezmugurkaulnieki nav piemēroti kontaktam - tie ir trausli un bieži izmēros mazi dzīvnieki. Bez mugurkaulnieki var izdalīt cilvēkiem kairinošas vai alerģiskas vielas. Cilvēkiem no bezmugurkaulniekiem var bieži būt fobijas. Tas padara kontaktu nedrošu, jo no tā var rasties straujas, neparedzamas kustības. Līdz ar to, kontaktam bezmugurkaulniekus var izmantot tikai nepieciešamības vai drošos apstākļos.

Rīga ZOO mācību nodarbībās noteiktiem bezmugurkaulniekiem drīkst **maigi pieskarties**. Visbiežāk tiek izmantoti liela izmēra bezmugurkaulnieki, ko ilgākas izmantošanas gadījumā ir iespējams nomainīt, lai viens indivīds nepavadītu kontaktā pārāk ilgu laiku.

Bezmugurkaulnieku kontakta vadlīnijas:

- Dažām sugām (piemēram, gliemežiem) kontakta laikā jāizmanto lateksa vai nitrila cimdi bez pūdera.
- Vislabāk ir ļaut dzīvniekam pašam uzrāpties uz plaukstu (5. attēls) vai izmantot, piemēram, koka gabalu, uz kura tas jau atrodas.

! Izvairīties no to nomešanas, bezmugurkaulnieki var viegli satraumēties.

7. attēls. Piemērs bezmugurkaulnieku turēšanai rokās un demonstrēšanai izglītojošā darbnīcā (Foto: Rīga ZOO).

4.5. Kontakts ar putniem

Kopsavilkums:

- Pielietot trenētas uzvedības un demonstrēt tikai iekštelpās.
- Lietot biežus cimodus.
- Nelietot straujas un skaļas kustības.

KONTAKTA KATEGORIJA

Minimāls

Putniem ir vairāki unikāli pielāgojumi un uzbūves īpatnības – lidspalvas, ķīlis, liela knābju daudzveidība u. tml. Tas padara tos ļoti nozīmīgus izglītībā par dzīvnieku pielāgojumiem un ekoloģiju. Taču atkarībā no izmēra, putni var būt trausli dzīvnieki, īpaši jāuzmanās ar to spārniem.

Rīga ZOO putnu sugu vēstnešus **nedrīkst dot rokās** izglītojamajiem un skatītājiem. Putnu demonstrēšanai izglītojošos pakalpojumos ir obligāti jāizmanto **trenētas uzvedības** (skatīt piemērus zemāk), kuras demonstrē **iekštelpās**. Lielāka izmēra putnu (parasti plēšputnu) demonstrēšanai jāizmanto aizsargcimodus.

Piemēri trenētu uzvedību demonstrēšanai:

- Brīvprātīga uzkāpšana uz cimda/rokas/laktas;
- Sēdēšana uz cimda/rokas;
- Lidošana no punkta A uz punkta B.

Putnu kontakta vadlīnijas:

- Nelietot straujas un skaļas kustības, putni uz tām ir ļoti jūtīgi.
- Jāseko līdz putna ķermeņa valodai – ja tas ir redzami satraukts (šauras acu zīlītes, izplestas spalvas, elsošana u. tml.), kontakts ir jāpārtrauc.

5. Sugu vēstnešu transportēšana

Rīga ZOO sugu vēstneši Vides izglītības centrā “Zinarium” dzīvo savās noteiktajās mītnēs ekspozīcijās vai aizkadros. Lai tos izmantotu Rīga ZOO pakalpojumos un aktivitātēs, kas ir ārpus to mītnēm, tie ir jāpārvieta. Dzīvnieku transportam ir **jāizmanto sugai atbilstoši līdzekļi** un jāievēro noteiktas specifikācijas (1. tabula).

Sugu vēstnešu transportam **ārpus Rīga ZOO** ir jābūt saskaņotam ar ZIN vadītāju, dzīvnieku kolekcijas vadītāju un galveno veterinārārstu.

1. tabula. Sugu vēstnešu transportēšanas līdzekļu veidi un rekomendācijas.

Dzīvnieki	Pārvadāšanas līdzekļu piemēri	t° transporta laikā	Īpašas piezīmes
Zīdītāji	Transportēšanas bokss maziem un lielākiem zīdītājiem	–	Boksā var ielikt nedaudz substrāta vai mīksta auduma.
Rāpuļi	Plastmasas terārijs (izmērs jāpielāgo dzīvniekam)	15 °C - 30 °C	Ilgākam ceļam vai aukstā laikā terārijam jāpievieno sildelements, piem. gumijas karstā ūdens pudele vai sildošs paklājiņš. Čūskas var transportēt arī aizsienamā auduma maisā.
Abinieki	Plastmasas terārijs	22 °C - 24 °C	Der arī plastmasas konteineris. Jāievieto arī mitrs dvielis, substrāts vai mitras salvetes.
Bezmugurkaulnieki	Plastmasas terārijs	15 °C* - 30 °C * Tropiskajiem kukaiņiem min +19 °C garākos braucienos.	Var izmantot arī kartona, plastmasas kastes. Tām atkarībā no dzīvnieka izmēra jābūt ar nelieliem caurumiem gaisa cirkulācijai.

6. Vadlīnijas negadījumu situācijās

Strādājot ar dzīvniekiem vienmēr var notikt negadījumi. Dzīvnieki **nav agresīvi**, bet dažādās situācijās var būt pārpratumi vai kļūdas no cilvēka puses. Dzīvnieks var sabīties no kādas kustības, pārprast, cilvēka pirkstu par barību, pārdomāt un pēkšņi lekt ārā no rokām u. tml. Savukārt, ja cilvēks nejūtas ērti ar dzīvnieku, arī cilvēks var pieļaut kļūdas – nedroši turot dzīvnieku var pats nobīties no dzīvnieka un to nomest.

Par sugas vēstnesi atbildīgajam ir jāseko līdzi un jāuzmana izglītojamie, lai pēc iespējas novērstu negadījuma situācijas. Ja negadījums tomēr ir noticis, ir jāseko sekojošajiem nosacījumiem.

6.1. Ievainots cilvēks

Gadījumos, kad pakalpojuma vai aktivitātes laikā ir ievainots cilvēks – dzīvnieks ir **iekodis vai ieskrāpējis**, ir jāveic sekojošas darbības:

1. Par atgadījumu paziņot pa rāciju **lekšējās drošības dienestam**.
2. Jebkura brūce jāskalo ar ūdeni. Nelielas brūces var apmazgāt ar ziepēm. Pirmās palīdzības punkti ir atzīmēti ar uzlīmi (8. attēls).
3. Jāuzliek plāksteris vai sterils apsējs.
4. Ja brūce turpina asiņot jāsavana ievainotā ģimenes ārsts vai jāizsauc **ātrā palīdzība (113)**.

8. attēls. Pirmās palīdzības punkta un pārsiešanas līdzekļu zīmes.

6.2. Ievainots dzīvnieks

Gadījumos, kad pakalpojuma laikā ir ievainots dzīvnieks, piemēram, izkritis no rokām un traumējies, ir jāveic sekojošas darbības:

1. Iespēju robežās veic **pirmo palīdzību** (brūču apsiešanu, dzīvnieka imobilizēšanu u.c).
2. Pa rāciju izsauc vai savana Rīga ZOO **veterinārārstus**, kas nosaka tālākās darbības.

6.3. Izbēdzis dzīvnieks

Gadījumos, kad dzīvnieks pakalpojuma laikā izbēg no mītnes vai cilvēka uzmanības, vai pazūd ir jāseko Rīga ZOO protokolam dzīvnieku izbēgšanas gadījumos:

1. Nekavējoties ziņot par to **rācijā** vai citā iespējamā operatīvā komunikāciju veidā Rīga ZOO **lekšējās drošības dienestam (IDD)**, informāciju atkārtojot vairākas reizes.
2. Informē ZIN nodaļas vadītāju.
3. Ja dzīvnieks izbēdzis telpā, pēc iespējas **noslēgt telpu**.
4. Tālāk tiek sekots līdzīdī IDD norādēm.

Par atsevišķiem darbībām skatīt Rīga ZOO reglamentu "**Darbinieku rīcībai dzīvnieku izkļūšanas brīvībā gadījumā**".

Literatūras un resursu saraksts

- Association of Zoos & Aquariums. 2024. Ambassador Animal Guidelines. <https://www.aza.org/ambassador-animal-guidelines>
- Association of Zoos & Aquariums. Ambassador Animal Policy. 2015. https://assets.speakcdn.com/assets/2332/ambassador_animal_policy_2015.pdf
- Ballantyne R., Packer J., Hughes K., Dierking L. 2007. Conservation learning in wildlife tourism settings: lessons from research in zoos and aquariums, *Environmental Education Research*, 13:3, 367-383, DOI: 10.1080/13504620701430604
- BBEVS. 2023. Safe Transport of Fish and Amphibians to the Vet. Brisbane Bird and Exotics Veterinary Service. <https://bbevs.com.au/safe-transport-of-fish-and-amphibians-to-the-vet/#:~:text=Terrestrial%20amphibians%20such%20as%20frogs,to%20create%20some%20hiding%20places>
- Clifford-Clarke, M.M.; Whitehouse-Tedd, K.; Ellis, C.F. Conservation Education Impacts of Animal Ambassadors in Zoos. *Journal of Zoological and Botanical Gardens*. 2022, 3, 1-18. <https://doi.org/10.3390/jzbg3010001>
- Cooper J.E., Cooper M.E. 2008. Approaches to invertebrates. *Vet Times*. <https://www.vettimes.co.uk/app/uploads/wp-post-to-pdf-enhanced-cache/1/approaches-to-invertebrates.pdf>
- D'Avignon N. 2022. Transporting Your Pet Reptile. BeWild Reptile Rescue. <https://bewildnc.org/transporting-your-pet-reptile/>
- England J. 2022. How to Hold a Snake the Right Way. ReptileAdvisor. <https://www.reptileadvisor.com/handling-snakes/>
- Healey M. Ball Python Handling Tips. ReptiFiles. <https://reptifiles.com/ball-python-care-guide/ball-python-handling-tips/>
- IUCN SSC 2023. Position Statement on the role of botanic gardens, aquariums, and zoos in species conservation. IUCN Species Survival Commission (SSC), Gland, Switzerland. 8 pp.
- Jerger A.D., Acker M., Gibson S., Young A.M. 2022. Impact of animal programming on children's attitudes toward local wildlife. *Zoo Biol*. 41 (5): 469-478. doi: 10.1002/zoo.21702.
- Kaplan M. 2014. Handling reptiles. Melissa Kaplan's Herp Care Collection. <https://www.anapsid.org/handlingreptiles.html>
- Kellert, S., Wilson, E. 1993. *The biophilia hypothesis*. Island Press.
- Learmonth, Mark. (2020). Human-Animal Interactions in Zoos: What Can Compassionate Conservation, Conservation Welfare and Duty of Care Tell Us about the Ethics of Interacting, and Avoiding Unintended Consequences?. *Animals*. 10. 2037. 10.3390/ani10112037.
- Llreptile. Handling Reptiles. <https://www.llreptile.com/articles/108-handling-reptiles/>
- McLeod L. 2021. Hedgehog Handling Tips and Basics. The Spruce Pets. <https://www.thesprucepets.com/handle-a-hedgehog-1236868>
- Mellor, D. J., Hunt, S. & Gusset, M. (eds). 2015. *Caring for Wildlife: The World Zoo and Aquarium Animal Welfare Strategy*. Gland: WAZA Executive Office, 87 pp.
- Millermeade Farm. 2013. Hedgehog Basic Handling. <https://blog.critterconnection.cc/basic-handling/>
- Rahman M. Holding Pacman Frogs: Properly Handling Tips. AcuarioPets. https://acuariopets.com/holding-pacman-frogs-properly-handling-tips/?utm_content=cmp-true
- Spooner, S.L., Walker, S.L., Dowell, S. and Moss, A., 2023. The value of zoos for species and society: The need for a new model. *Biological Conservation*, 279, p.109925.

PIELIKUMS

1. pielikums. ZIN Sugu vēstnešu izvērtēšanas protokols

Sugu vēstnešu izvēles novērtēšanas protokols

Protokolā ir apskatīti vairāki bieži izmantoti kritēriji, ko dažādas iestādes izmanto, lai novērtētu vai suga (vai individuāls dzīvnieks) būs piemērota sugas vēstneša lomai un dalībai izglītojošās aktivitātēs. Katrai **iestādei** ir jānovērtē, kuri kritēriji ir svarīgākie izvērtējumā un jāsarindo tie pēc kārtas (1 līdz 5, kur 1 ir svarīgākais kritērijs):

- __3__ Iestādes kolekcijas plānošana un saistošie normatīvi
- __1__ Vērtība vides izglītībā
- __2__ Dzīvnieka veselība un labturība
- __4__ Nepieciešamā trenēšana, loģistika un darbinieku apmācības
- __5__ Cilvēka veselība un drošība

Izvērtē:

SUGA/INDIVĪDS: _____

Iestādes kolekcijas plānošana un saistošie normatīvi	Punktu skala (no -20 līdz 12 punktiem)		Punkti
Vai šī suga/indivīds ir iegūstama/-s? <i>Jāņem vērā sugas populācijas līmeņi, vai arī ja veiksmīgai izmantošanai ir nepieciešami dzīvnieki, kas ir cilvēka izaudzināti, vai sugai ir EEP, kas varētu ietekmēt iespēju dzīvnieku iegūt utml.</i>	Viegli iegūstams/-a	2	
	Nepieciešamas nelielas pūles, lai atrastu un iegūtu piemērotu indivīdu	1	
	Nav viegli iegūstams/-a vai arī nepieciešamas lielas pūles, lai atrastu piemērotu indivīdu	0	
Vai sugai ir vērtība būt eksponētai? <i>(ja apgalvojums ir piemērojams)</i>	Jā vai apgalvojums nav piemērojams	2	
	Nē	0	
Iekļaujas iestādes pamatvērtībās, EAZA un AZA rekomendācijās. <i>Piemēram, par primātiem un savvaļas kaķiem.</i>	Jā	2	
	Nē	-16	
Vai dzīvniekam ir viegli piešķirt citu funkciju, ja tas vairs nestrādā kā sugas vēstnieks izglītojošās programmās?	Jā, ir izstrādāts rezerves (<i>backup</i>) plāns	2	
	Iespējams būs pārvietojams, bet nav pārliecības	0	
	Būs sarežģītības atrast jaunu vietu dzīvniekam	-2	
Vai sugai ir potenciāls pētniecībā?	Jā vai apgalvojums nav piemērojams	2	
	Nē	0	
Vai ir būtiskas izmaksas, lai nodrošinātu un apmācītu darbiniekus strādāt ar sugu? Vai ir nepieciešams speciālas iekārtas un piederumi?	Nerada papildus izmaksas	2	
	Vidējas izmaksas vai arī tās potenciāli būtu apmaksātas	0	
	Lielas izmaksas vai arī finansējums neļautu nodrošināt nepieciešamos instrumentus vai apmācības.	-2	
Kopā iegūtie punkti iestādes kolekcijas plānošanas/regulācijas kritērijā (no 12 maksimālajiem punktiem)			

Vērtība vides izglītībā	Punktu skala (no 0 līdz 8 punktiem)		Punkti
Sugai ir labi pamatota vērtība vides izglītībā.	Augsta vērtība vides izglītībā	2	
	Vērtība vides izglītībā vidēji augsta	1	
	Nav vērtības vides izglītībā	0	
Ir papildus citas izglītojošas tēmas/ziņas <i>Piemēram, ja tas ir no specifiskas pasaules daļas vai tam ir īpaši pielāgojumi. Jāizvērtē vai dzīvnieka ziņojums iekļaujas jau eksistējošās izglītības programmās (ja piemērojams).</i>	Ir vairākas piemērojamas izglītojošas nozīmes un saistības ar programmām	2	
	Ir dažas piemērojamas izglītojošas nozīmes un saistības ar programmām	1	
	Ir limitētas nozīmes un saistības ar programmām	0	
Dzīvnieku var izmantot dažādās situācijās un programmās. <i>Piemēram, iestādē uz vietas vai ārpus, treniņu paraugdemonstrējumos utml.</i>	Var izmantot ļoti dažādās situācijās, augsta pielāgojamība	2	
	Var izmantot dažās situācijās, vidēja pielāgojamība	1	
	Var izmantot limitētās situācijās	0	
Apmeklētāja pieredzes vērtība. <i>Jāņem vērā potenciāls tuvam kontaktam, vai suga ir populāra apmeklētājiem, vai ir iespēja pieskarties.</i>	Augsta vērtība apmeklētāja pieredzē.	2	
	Vidēja vērtība apmeklētāja pieredzē.	1	
	Zema vērtība apmeklētāja pieredzē.	0	
Kopā iegūtie punkti Dabas saglabāšanas izglītojošā ziņojuma kritērijā (no 8 maksimālajiem punktiem)			

Cilvēka veselība un drošība	Punktu skala (no 0 līdz 4 punktiem)		Punkti
Ievainojumu risks.	Zems risks, dzīvniekam nav iespēju vai mazas izredzes ievainot cilvēku.	2	
	Vidējs risks, dzīvnieks var ievainot vai ir lielāka iespēja ievainot cilvēku netipiskās situācijās.	1	
	Augsts risks, ir liela iespēja, ka dzīvnieks var nopietni ievainot cilvēku.	0	
Slimību pārnese risks.	Zems risks zoonotisko slimību pārnesei un/vai darbiniekiem trakumsērgas vakcīna NAV obligāta.	2	
	Neliels risks zoonotisko slimību pārnesei un/vai darbiniekiem trakumsērgas vakcīna IR obligāta.	1	
	Augsts risks zoonotisko slimību pārnesei.	0	
Kopā iegūtie punkti Cilvēka veselības un drošības kritērijā (no 4 maksimālajiem punktiem)			

Dzīvnieka veselība un labturība	Punktu skala (no -4 līdz 10 punktiem)		Punkti
Mītne izmērs būs pietiekami liels (vai nākotnē pielāgojams) visā tā dzīves laikā.	Pietiekami daudz vietas visā dzīves laikā	2	
	Vieta izmērs sasniegs minimālo prasību juvenīlajā stadijā un minimālo prasību, kad tas būs pieaudzis.	1	
	Nav pietiekamas vietas vai pietiekama vieta tikai juvenīlajā stadijā.	- 2	
Atbilstošas mītne pieejamība.	Mītne ir pieejama bez nepieciešamības kaut ko pirkt vai modificēt, vai arī ir tas ir iekļauts budžetā	2	
	Mītne ir pieejama, bet tai ir nepieciešamas modifikācijas	1	
	Mītne ir jānopērk vai jāuzceļ	0	
Mītne var nodrošināt nepieciešamās dzīvesvides prasības (temperatūra, mitrums, ventilācija, filtrēšana).	Sugai ir vienkāršas prasības vai arī tas jau ir sasniegtas mītne, vai arī ir pieejams budžets, lai pielāgotos.	2	
	Nelielas modifikācijas ir nepieciešamas, lai mītne pielāgotu.	1	
	Daudz modifikāciju ir nepieciešamas, lai mītne pielāgotu.	0	
Var nodrošināt dzīvnieku uzvedības/vides bagātināšanas elementu (enričmentu) prasības.	Viegli nodrošināt enričmentu prasības un/vai tam ir pietiekami daudz resursu.	2	
	Nepieciešama lielāka iesaiste enričmentu nodrošināšanā un/vai tam ir nedaudz resursu.	1	
	Augstas prasības vides bagātināšanas elementiem un/vai ir limitēti resursi.	0	
Vai, lai izmantotu dzīvnieku programmās, ir papildus sarežģījumi bez dzīvesvietas un enričmentu nodrošināšanas? <i>Piemēram, vai dzīvnieks ir atbilstošā sociālā grupā, dzīvnieka spēja izvēlēties piedalīties programmā.</i>	Nē	2	
	Jā	- 2	
Kopā iegūtie punkti Dzīvnieka veselības un labturības kritērijā (no 10 maksimālajiem punktiem)			

Nepieciešamā trenēšana, loģistika un darbinieku apmācības	Punktu skala (no -2 līdz 14 punktiem)		Punkti	
Kāds laika ieguldījums ir nepieciešams, lai dzīvnieku trenētu/socializētu? <i>Jāapsver kāda līmeņa dzīvnieka sagatavotība būs nepieciešama – no socializēšanās līdz laktas/kastes trenīnam, lai izrādītu visas uzvedības.</i>	Laiks nav limitējošs faktors un ir jau iepļānots treniņu vajadzībām.	2		
	Laiks ir nedaudz limitēts, bet ir iepļānots nepieciešamajiem treniņiem.	1		
	Būtisks laika ieguldījums ir nepieciešams, lai sasniegtu trenēšanas līmeni priekš programmām un tas nav šobrīd iekļauts plānā.	0		
Darbinieku trenēšanas prasmju novērtējums – vai darbiniekiem, kas strādās ar dzīvnieku ir nepieciešamās prasmes trenēšanā? <i>Jāapsver visu darbinieku prasmju līmenis gan pamata trenēšanā, gan turpmākā strādāšanā.</i>	Darbinieku prasmes pārspēj pamata trenēšanas prasības.	2		
	Darbinieku prasmes sasniedz pamata trenēšanas prasības.	1		
	Darbinieku prasmes nesasniedz pamata trenēšanas prasības.	0		
Suga ir paklausīga vai arī tā tiek uzskatīta par viegli pieradināmu kontaktam.	Jā, ir pārliecība, ka šī suga būs pieradināma un tāda būs visu tā mūžu.	2		
	Iespējams, ir iestādes, kas izmanto sugu programās, bet ar to nav tiešas pieredzes vai arī suga iespējams nebūs paklausīga visu dzīves laiku.	1		
	Drīzāk nē vai nav zināms, ka suga būs paklausīga tās dzīves laikā.	0		
Kāda veida uzvedības šis dzīvnieks/suga var demonstrēt? <i>Jāapsver cik daudz un cik kompleksas uzvedības var būt sagaidāmas un cik nozīmīgas šīs uzvedības var būt skatītājiem.</i>	Dažādas uzvedības vai uzvedības, kas ir izglītojošas/iedvesmojošas.	2		
	Vienkāršas uzvedības vai limitēta daudzuma uzvedības.	1		
	Maza iespēja iegūt trenētas uzvedības.	0		
Dzīvnieka transportēšana uz mācību norises vietu.	Viegli transportējams izmantojot ierastus līdzekļus vai mašīnas.	2		
	Iespējams nepieciešamas specializētas/pielāgotas iekārtas, kas apgrūtina pārvietošanu.	1		
	Nepieciešama liela, specializēta transporta iekārta un/vai ir sarežģīti pārvietot bez vairāk kā viena cilvēka.	0		
Paredzamais izmantošanas biežums.	Varēs potenciāli izmantot vairākas reizes dienā (parasti mājdzīvnieki vai augsti socializēti eksotiskie dzīvnieki).	2		
	Varēs potenciāli izmantot vairākas reizes nedēļā.	1		
	Limitētas izmantošanas iespējas vai arī nepieciešama īpaša sagatavošana (barošanas plānu limitācijas).	0		

Kāds skaits darbinieku varēs potenciāli strādāt ar šo sugu?	Lielākā daļa darbinieku varēs strādāt ar šo sugu.	2	
	Vairāki darbinieki varēs strādāt ar šo sugu (sasniegtas vidēja līmeņa trenēšanas prasmes).	1	
	Daži darbinieki varēs strādāt ar šo sugu (sasniegtas augstas līmeņa trenēšanas prasmes).	0	
	Tikai īpaši apmācīti darbinieki varēs strādāt ar šo sugu caur brīvprātīgo programmām.	- 2	
Kopā iegūtie punkti Taksona specifisko protokolu kritērijā (no 14 maksimālajiem punktiem)			

2. pielikums. Dažādu zīdītāju kontakta vadlīnijas

Kontakts ar trušiem

- Truši rokās ir jāņem un jātur ar divām rokām.
- Lai paceltu, viena roka jānovieto zem truša uz tā krūtīm un ar otru roku jāatbalsta dibens (1. attēls).
- Turot rokās, vislabāk tos turēt pie krūtīm vai klēpī. Atbalstot pēdas, truši jutīsies drošāk.
- Truši var būt neparedzami un tos vienmēr rokās jātur droši, bet ne pārāk stingri, lai netraumētu.
- Ja šķiet, ka trusis leks ārā no rokām, labāk to novietot uz zemes.

! Nedrīkst trušus celt aiz ausīm vai astes.

1. attēls. Pareiza truša pacelšana un turēšana rokās (foto: [Animal Welfare Association](#)).

3. pielikums. Dažādu rāpuļu kontakta vadlīnijas

Kontakts ar ķirzakām

- Jāatbalsta visas ekstremitātes, ļaut sēdēt plaukstā vai rokās.
- Ja tā ir maza ķirzaka, priekškājas var atbalstīt uz rādītājpirksta, kamēr ķermenis atbalstās uz plaukstu un pakaļkājas ieķeras rokā (2. attēls). Nemierīgu ķirzaku plaukstā var noturēt ar īkšķi maigi piespiežot uz muguras.
- Lielākām ķirzakām jāizmanto abas rokas. Katra roka atbalsta vienu kāju pāri, ļaujot tai staigāt no plaukstu uz otru plaukstu – mainot rokas “*treadmill*” veidā. Šāds kontakts ļauj ķirzakai justies brīvi, turklāt ja dzīvnieks ir hiperaktīvs tas staigājot nogurs un kļūs mierīgāks.

! Nekad netvert ķirzaku aiz astes! Tas var radīt traumas, astes nomešanu (Iguanidae, Gekkonidae, Teidae dzimtas ķirzakām) un uztraukt dzīvnieku.

2. attēls. Piemēri pareizai ķirzaku (attēlā *Eublepharis macularius*) demonstrēšanai (Foto: Rīga ZOO).

Kontakts ar čūskām

- Turēt čūsku ar vienu roku vai arī atbalstot ķermeņa pirmo trešdaļu un ar otru roku vai ķermeni atbalstot pārējās divas trešdaļas ķermeņa (3. attēls). Tas čūskai liek justies drošāk un ērtāk. Ja čūska nejūtas stabili tā var izrādīt aizsardzības uzvedību.
- Turot rokās ļaut čūskai pēc iespējas brīvi kustēties – slīdēt caur rokām, pirkstiem u. tml (3. attēls). Ja čūska jūtīs, ka ir iestrēgusi, tā var turētājam pēkšņi uzbrukt.
- Maza izmēra vai kustīgas čūskas labāk turēt virs galda vai tuvu zemei, lai gadījumā ja tā krīt nebūtu traumu.
- Sekot līdzī čūskas galvai un ķermeņa valodai. Vislabāk ir pašam tēlot “koku”. Ievērot čūskas ķermeņa pozu – ja tās ķermeņa priekšējā daļa veido saspringtu S pozu, tā var būt aizsargpoza un čūska var gatavoties uzbrukt.
- Kontakta sesijām vienā dienā kopumā nevajadzētu pārsniegt divas stundas.

! Nekad negrābt čūsku aiz astes. Tas rada stresu un lielu saspringumu astē. Nekniebt ķermeņi.

! Neļaut čūskai aptīties ap citām ķermeņa daļām, kas nav rokas.

! Neveikt straujas kustības čūskas galvas priekšā, tā var uzskatīt to par draudu.

3. attēls. Piemēri pareizai čūsku demonstrēšanai (pa kreisi – austrumu prievīšzalktis *Thamnophis sirtalis tetrataenia*, pa labi – karaliskais pitons *Python regius*) (Foto: Rīga ZOO).

Kontakts ar bruņurupučiem

- Bruņurupuci satvert no sāniem – īkšķi uz bruņu muguras un pārējie pirksti satver bruņu apakšu (4. attēls). Turēt stingri un droši, jo tiem ir spēcīgas kājas, kuras var sevi izstumt no rokām.
- No zemes paceļ lēni, jo bruņurupuči ir viegli satraucāmi. Pēc iespējas neturēt tos ilgi paceltus gaisā - labāk novietot uz zemes vai drošām virsmām.

4. attēls. Piemērs pareizai bruņurupuča turēšanai rokās (Foto: Rīga ZOO).